

موضوع مقاله : فرش کرمان ، برخی ویژگیها، طرحهای رایج، برخی از طراحان

گردآورنده لادن تاج بخشیان

«کرمان در ارتفاع ۱۷۵۰ متری سطح دریا واقع است و آب و هوایی سالم دارد، اما بارندگی در آن کم است و آب فراوان نیست. از نماهای کرمان یکی مسجد ملک است که به فرمان ملک توران شاه سلجوقی در قرن پنجم ه. ق بنا شد و در قرن دهم ه. ق تجدید ساختمان شد. دیگر مسجد جامع است که یادگار قرن هشتم هجری است و مدرسه ابراهیمخان که در آغاز قرن سیزدهم به دستور و همت بهجت ابراهیمخان ظهیر الدوله حاکم کرمان بنا شده است. گنبد جلیله و ارگ اردشیر و قلعه دختر آثار ویران یا نیمه ویرانی از گذشته کرمان است. بازار کرمان نیز در نوع خود جالب و دیدنی است.

کرمان سابقه درازی در قالیبافی دارد که به روزگار صفویان و شاید هم پیش از آن می‌رسد. پس از پایان کار صفویان، در دوران فتنه و آشوبی که همواره با سالهای کوتاه آرامش تا استقرار پادشاهی قاجاریان دوام یافت، صنعت بازرگانی قالی در کرمان از رونق افتاد، گرچه همچنان برای بازار داخلی فعالیت محدودی داشت. قالی کرمان همواره مرغوب بوده است، ولی چنانکه گفته شد طی قرن نوزدهم م. میزان تولید بسیار کم بود و به قراری که نوشته‌اند در ۱۸۷۱ میلادی تنها شش کارگاه کوچک قالی بافی در کرمان دایر بوده و جمع دستگاههای در کار شاید از سی تجاوز نمی‌کرده است. در اواخر قرن نوزدهم م. صنعت قالیبافی کرمان رونقی گرفت، چنانکه در حوالی ۱۹۰۰ در خود شهر کرمان هزار و در «راور» ۱۰۰ دستگاه در کار بود. این پیشرفت و توسعه از آن پس سیر تقریباً مداومی داشت، از جمله قالیهای جالب آن زمان، یکی آن بود که به دستور والی کرمان در آن زمان در کارگاه علمی هنری از روی تابلوی جشن روستایی (Fete champetre) اثر واتونقش فرانسوی قرن هجدهم بافته شد و این قالی بعدها از طرف سر چارلز مارلینگ سفیر انگلستان در ایران به موزه ویکتوریا اند آلبرت لندن اهدا شد. رونق و توسعه کار قالیبافی در کرمان مقارن با زمانی بود که شال در اروپا از مد افتاد و همین موجب شد که کارگران شال‌باف به قالیبافی روی آورند.

بدین ترتیب، در آغاز قرن بیستم میلادی قالیبافی در کرمان در مسیر توسعه تقریباً مداومی افتاد که با پاره‌ای نشیب و فرازها به امروز کشیده شده است. از همان اوان بود که نخستین شرکت‌های خارجی برای صدور قالی در کرمان تاسیس شد و به تدریج امریکاییها، و به میزان کمتری انگلیسی‌ها به بازرگانی و تولید قالی کرمان را در دست گرفتند. در آستانه جنگ ۱۹۱۴ در کرمان و روستاهای اطراف آن ۲۵۰۰ دستگاه قالیبافی در کار بود، ولی جنگ چند سالی این صنعت را در کرمان از رونق انداخت و همین که جنگ پایان یافت تقاضای قالی کرمان از طرف خریداران امریکایی رو به افزایش نهاد و شرکت‌های خارجی، که شعبه‌های خود را بسته بودند دوباره به فعالیت در آمدند. شمار دستگاهها در شهر و روستا افزایش پیدا کرد. در فاصله ۱۳۰۱ تا ۱۳۰۸ ه. ش هم میزان تولید قالی و هم مرغوبیت آن به بالاترین حد خود رسید و شمار دستگاهها در سراسر خاک کرمان بر ۵۰۰۰ بالغ شد. شکست آلمان و متحدینش، بازرگانان تبریز را که به ویژه با اروپای مرکزی داد و ستد داشتند از میدان رقابت بیرون کرده بود و اینک بازرگانی قالی کرمان در دست در اختیار بیگانگان بود.

در سال ۱۳۱۵ شمار دستگاه‌های کرمان در کار بود به ۴۰۰۰ بالغ می‌شد، از این قرار بود: شهر کرمان ۱۷۴۵ دستگاه، چوپار و حومه آن ۴۶۲، ماهان و حومه ۳۰۹، راور ۳۰۰ و دیگر شهرها و روستاهای استان کرمان ۱۱۳۰ دستگاه. در سال ۱۳۲۶ نیز شمار دستگاههای قالی‌بافی استان کرمان در همین حدود بوده است.

جنگ جهانی دوم به صنعت قالیبافی کرمان چندان لطمه‌ای نزد، چه آمریکا که خریدار عمده فرش کرمان است تا هنگام حمله ژاپن به پرل هاربر، همچنان قالی می‌برد. پس از آن هم، بر اثر ورود سپاهیان متفقین به ایران که با فعالیت اقتصادی غیر طبیعی و احتکار و تورم همراه بود، بازار داخلی رونق بی سابقه‌ای گرفت و مردم نو کیسه سرمایه‌های آسان به چنگ آمده را در کار تجمل و به ویژه قالی کردند. نقشی که در آن زمان رواج داشت نقش ترنج لچک بود، در متن لاکه یک دست. پس از جنگ سفارشهای قالی بازار دیگر خارج رو به بازار ایران نهاد، ولی تا مدتی به میزانی کمتر از آنچه در گذشته بود. در این دوران نقشهایی که از کارهای فرانسوی تقلید شده بود رواج یافت و قالی کرمان به رنگ و نگار بافته‌های اوبوسون Aubusson و ساوونییر Savonniere در آمد.

ظریف‌ترین و زیباترین قالی ایران و به طریق اولی جهان در کرمان بافته می‌شود. اما این بدین معنا نیست که هرگز در هیچ جای کشور ما چیزی که از بهترین نمونه‌های قالی کرمان بهتر باشد بافته نمی‌شود. مثلاً شاید هنوز در کرمان قالی به نفاست آنچه در حدود چهل سال پیش عمو اوغلی در مشهد می‌بافته است تولید نشده باشد. ولی این استثنایی است که حکم کلی را نقض نمی‌کند. در چهل سال پیش، همچنان کاشان می‌توانست با کرمان بر سر مقام اول در قالیبافی رقابت کند. در آن زمان قالی کاشان به طور کلی ریزباف تراز قالی کرمان بود، ولی از نظر تازگی و زیبایی و تنوع نقش و رنگ، کرمان همیشه برتری داشته است. دامنه مایه‌های رنگی در قالی کرمان بسیار وسیع است، و حال آنکه در قالیهای کاشان بیش از همان ده الی پانزده رنگ همیشگی چیزی نیست.^{۱۱}

رقابت بین شالهای کشمیری و تولیدات اسکاتلند که به نام شالهای پیزلی معروف بود، رکورد شالبافی در کرمان را به همراه داشت که این خود عاملی در تسریع گسترش حرفه فرش‌بافی به شمار می‌رفت. امروزه نام کرمان با قالی آن مترادف است. فرش‌هایی که در این منطقه بافته شده، زینت

بخش موزه‌های معتبر جهان است. هنوز نیز نرمی و لطافت اجناس با نام قالی کرمان در ذهن اشخاص تداعی می‌کند و این همه مدیون مردمی قانع است که جز به هنرشان به چیزی نیندیشیده‌اند.

برخی ویژگی‌های قالی کرمان:

۱- پشم

موقعیت اقلیمی کرمان و هوای مطبوع آن موجب رویش پشمی بسیار مرغوب بر بدن گوسفندان می‌شود که خریدار عمده آن تجار اصفهانی هستند. در نتیجه تجار کرمان همیشه در تولیدات خود با کمبود پشم روبرو هستند. این کمبود همواره با برخورداری از پشم دیگر مراکز تولید مثل: مشهد، سبزوار، کرمانشاه، تبریز و گاه افغانستان جبران می‌شود. پشم پاره‌ای از این شهرستانها از نظر نرمی و زمختی و زمان چیدن آنها که عموماً بهاره و پاییزه است، با یکدیگر تفاوت دارند و متأسفانه قالیبافان بدون در نظر گرفتن کیفیتهای مختلف پشمها و عدم توجه به درصد اختلاط آنها با یکدیگر از وجود آنها در بافت قالی بهره می‌گیرند.

۲- تار و پود

تار و پود فرش کرمان نیز مانند سایر فرشها از پنبه است، چه مقاومت پنبه در برابر کشش دار قالی بیشتر از پشم است، و این مقاومت از انعطاف تارها و در نتیجه شل شدنشان جلوگیری می‌کند. پود کرمان هم از پنبه است. به اصطلاح محلی پود ضخیم را 'تون' و پود نازک را 'پود پبله' می‌نامند. در قالیهای کرمان به جای یک یا دو پود، از سه پود استفاده می‌شود. این سه پود را یکی بر فراز دیگری بر روی هر رج گره می‌گذارند.

۳- گره

در منطقه شهر باف کرمان، گره استفاده شده گره فارسی است که در قالیهای ظریف به کار می‌رود. در مناطق روستایی باف، هم گره ترکی رایج است. به عنوان مثال گره معمول در شهر بابک گره فارسی و در سیرجان اغلب گره فارسی و در بعضی مواقع گره ترکی است.

۴- رنگرزی

صرف نظر از اصالت و تنوع طرحها، شهرت قالی کرمان مدیون رنگرزی آن بوده است. وسعت و تنوع رنگها در قالی کرمان به ۳۰ رنگ می‌رسد که از امتزاج رنگهای مختلف گیاهی به دست می‌آید و رنگران این رنگها را به شیوه سنتی تولید می‌کنند. از جمله رنگهای غیرنباتی رنگ لاکه یا گل خواری را می‌توان نام برد که رنگ قرمز آتشی چشمگیری است و از قرمزخانه به دست می‌آید.^۲

از جمله اسنادی که اهمیت قالی کرمان را در آن دوره (پهلوی اول) نشان می‌دهد سندی است در ارتباط با خرید و فروش پشم کرمان و کمیاب شدن آن که از طرف والی کرمان به دربار ارسال شده بود، که چنین است:

به تاریخ ۱۳۱۱/۴/۲۰

مقام منیع وزارت جلیله دربار پهلوی دامت عظمته

تعقیب تلگراف رمز مبارک به نمره ۵۷۴ مورخه ۱۳۱۱/۴/۱۸ مربوط به پرسش از علت منع حمل ریس و پشم ار کرمان و امر به الغای فوری، دستور صادره تلگرافاً به نمره ۲۸۴۲ مورخه ۱۳۱۱/۴/۱۹ اجرای فوری امر مطاع را اعلام داشت. اینک برای استحضار خاطر به دلایل اقدام مزبور توضیحاً معروض می‌دارد:

پشم کرمان به مناسبت نرمی فوق العاده که دارد مزیت خاصی بر سایر پشمهای مملکت داراست که مبنای اصلی شهرت قالی کرمان همین مرغوبی و نرمی پشم آن است و موجب اطلاعات موثقه که در دست است پشم مزبور بیش از مصرف بافت قالی کرمان نیست و علی هذا به محض آن که پشم به بازار کرمان وارد می‌شود یا قالیبافان خریداری کرده و می‌برند و اخیراً فقط تاجر معروف به معینیان به مناسبت آن که در دهات و قراء اطراف کرمان از نظر اجاره‌داری املاک مریضخانه نوریه و نسبتی که با بهادرالملک سابق ساکن بردسیر دارد دستهایی پیدا کرده که پشم را مستقیماً از صاحبان اولیه (گله‌داران) و برای کارخانه کازرونی در اصفهان به عنوان حق‌العمر (کمیسسیونر) خریداری و حمل می‌نماید و بالتیجه پشم در بازار کرمان نایاب و به صنعت قالی که از هر حیث مورد لطمه و سخته وارد شده از آن جهت نیز صدمه وارد ساخته و صدای کلیه صاحبان کارخانه قالی و پشم فروشان شهر بلند و عرض حال‌هایی به اتاق تجارت کرمان و اینجانب تسلیم نموده‌اند. البته از نظر حفظ رقابت تجارتي مقتضی این بود که صاحبان کارخانه قالی‌بافی هم مستقیماً به پشم‌داران اولیه (گله‌داران) مراجعه و با ادای قیمت بیشتري عمل معینان را خنثی می‌کردند ولی البته تصدیق می‌فرمایند که این عمل متضمن سرمایه و اعزام مامورین مخصوص به قراء و دهات بود که با ضعف امور قالی‌بافی در کرمان کار آسانی نبوده و تهیه وسایل آن از عهده توانایی آنان خارج می‌بود. این بود که موضوع در اتاق تجارت کرمان با حضور اینجانب مطرح و جامع‌الاطراف مورد مذاقه و مطالعه واقع گردید و به موجب مراسله رسمی اتاق تجارت مزبور و به مناسبت این که مصرف پشم در اصفهان برای تهیه پارچه باب داخله بوده و قالی یکی

از اقلام مهم صادراتی مملکت است تصمیم [گرفته] شد که موقتاً از حمل پشم جلوگیری شود و مراتب نیز فوراً به وزارت جلیله داخله و اداره محترم کل تجارت نیز اعلام گردید تا موضوع را تحت دقت قرار داده و دستور مقتضی صادر فرمایند و اخیراً نیز به اداره محترم کل تجارت تذکر داده شد که موضوع را با آقای دیلمقانی رئیس اتاق تجارت کرمان که فعلاً در تهران هستند مورد شور و بحث قرار داده دستور لازم فرمایند. اینک نیز چون امر صریح بندگان حضرت اشرف عالی در الغای دستور منع بود بلادرنگ [به] موقع اجرا گذاشت ولی در عقیده سابق خود از نظر حفظ و تقویت صنعت قالی بافی بوده و منع حمل کرمان را به سایر نقاط برخلاف مصلحت تشخیص می دهد. بقیه منوط به تصمیم آن مقام منبع خواهد بود.

والی ایالت کرمان

[امضا: کاظمی]

[مهر:]

عصر بازگشت :

با پایان یافتن جنگ جهانی اول و تغییر سلیقه بازار در امریکا، تغییر اساسی در طرحهای کرمان به وجود آمد و نقش و نگارهای صفوی مورد تقلید هنرمندان کرمانی قرار گرفت. در این دوره که از هنر آن به عنوان عصر بازگشت یاد می کنیم، نقشه های اسلیمی و گل های شاه عباسی و نقشه های قاب قرآنی و ترنج و لچک های انبوه رایج شد. شروع بحران اقتصادی در امریکا در سال ۱۹۲۸م/ ۱۳۰۶ شمسی، و برچیده شدن شرکت های آمریکایی، توقف سفارشات را به همراه داشت، و برای مردمی که به تمامی از فرش و صنایع وابسته آن ارتزاق می کردند، زندگی را دشوار کرد با استقبال از نقشه های ریزتر و فشرده تر با متنی انبوه و پرنقش و نگار، زمینه برگشت طراحان کرمانی به عصر بهارستان فراهم آمد و نقش سبزی کار بیش از پیش معمول شد.

طرح های رایج :

امروزه در کرمان انواع لچک ترنج کف ساده گلدار و بی گل، کف ساده معمولی، خوشه انگوری سبزی کار چمنی، ستونی، ۳۳ پل، برگ چغندر، قاب قرآنی و غیره، و انواع بوته بخصوص بته حقه ای، و نقشه های تکراری یا واگیره نظیر خشتی لوزی، خاتم و نقشه های اروپایی از قبیل: گوبلن و گل فرنگ و نقشه های متفرقه ذخیره آرام و صورت رایج است. تنوع و گونه گویی این نقوش بسیار گسترده است و هر یک طرح و فرم و سلیقه نقاش را به همراه دارد. به دلیل همین تنوع و ابداعات بدیع انواع آن را نمی توان برشمرد. بارزترین آن درختی و اسلیمی است و نیز طرح های به نام اساتیدی که هر یک خود از ارکان کار طراحی و نقش فرش بوده اند وجود دارد. طرح درختی شاید به دهها نوع کشیده می شود؛ ترنجدار و بدون ترنج یا گوشه دار بدون گوشه یا با مرغ و بدون مرغ؛ منظره دار بدون منظره که این اشکال و قالی ها را درختی می نامند. به استثنای بته حقه و سرام، طرح شاه عباسی نیز که بیشتر انواع فرش کرمان را در گذشته تشکیل می داده، اکنون دارای دهها سبک و فرم مختلف است. انواع شاه عباسی گوشه ترنج، شاه عباسی اسلیمی شکسته، اسلیمی دهان ازدری حاشیه صاف یا حاشیه شکسته جملگی به عنوان شاه عباسی از دیگر نقوش خوشه انگوری است که از زمان مرحوم دیلمانی به بعد مطرح بوده است.

شکارگاه و جانوری از انواع دیگر نقوشند، با نقش های گوناگون از قبیل گل سرخ دوره ای گوناگون از قبیل گل سرخ دوره دار، گل سرخ بی دوره که در زمان قدیم با رنگ های متفاوت مثل مسی، پوست پیازی، پوست سپری، صورتی، چهره ای، گل خاری و لاکه به کار می رفته اند. این هفت رنگ به همراه سفید درون یک گل سرخ بکار می رفت. انواع گلها: میخک، ارغوانی، رز، لاله عباسی زرد، بنفشه، نیلوفر، زنبق، مخصوصاً گل نسترن به صورت تک درخت در قالیچه یا قالی با همان ملایمت و صفایی که در طبیعت دارد (حتی در وسط گلها به صورت طلایی است). و یا نخچین (نقطه چین) آن سفید است، در قالی کرمان جلوه گر می شود. سرام نیز نقش ریز و پرگل است که به نام طراح اولیه آن نامگذاری شده و به صورت ۹۰ جفت و ۱۰۰ جفت در هر فوت (۳۰ سانتی متر) بیشتر در راور کرمان بافته می شود. اما درختها حتی داربست انگور و زربیاده که روی زمین خوابیده، سروکاج، درخت بلوط، بیدمجنون، بید معمولی، حتی درخت عناب و پسته و گلابی، سیب، نیز در نقش قالی کرمان جایگاه ویژه ای دارند.

از انواع دیگر نقوش، طرح خشتی از نظر بافت و نقش پیش پا افتاده ترین نقشها در صنعت قالی بافی کرمان است. قالیهای دیگری به نام پنج ترنج و پنج رنگ نیز در کرمان معروف بوده که البته قالی پنج رنگ در واقع همان ۷ رنگ است. در این قالیها رنگ چهره ای که به آن صورتی می گویند و گل خاری وجود ندارد و رنگ لاکه یا همان قرمز و سبز کم رنگ و پررنگ را نیز فاقد است^۲. که بسیاری از طرحهای موجود را در قالیهای مورد بحث خواهیم دید.

برخی از طراحان قالی کرمان هم عصر بهلوی :

کرمان همواره بیشترین و چیره‌دست‌ترین طراحان و نقاشان نقشه‌های قالی را داشته و تاچندی پیش پررونق‌ترین مرکز طراحی و نقاشی قالی در ایران بوده است و یکصدوپنجاه نقاش قوی‌دست پرتوان در آن دیار به این فن ظریف و طاقت‌سوز اشتغال داشته‌اند.^{۲۷}

در این قسمت به طراحان و پیشکسوتانی خواهیم پرداخت که تأثیر شگرفی بر هنر طراحی فرش در ایران‌زمین گذاشتند و کسانی که از طراحان بزرگ فرشهای سلطنتی جهت کاخها در دوره رضاخان و بعد از او بودند که با شرکت فرش همکاری داشته و کمتر نامی از آنان به میان آمده است .

محسن خان: پیش‌کسوت نقاشان قالی کرمان که در سال ۱۳۳۰ هـ . ق . بعد از قریب به ۷۸ سال زندگی پربار، روی در نقاب خاك كشید، تا سال ۱۳۱۵ هـ . ق . به کار نقاشی مینیاتور قلمدان، اشتغال داشت. او که ابداع‌کننده سبك نقطه‌زنی است ، با طرح اولین نقش قالی در این سال، تا آخر عمر قلم از کف‌نهاد ، و حسن خان پسر و شاگرد وی و معلم ثانی نقاشان قالی کرمان که به سال ۱۳۱۹ خورشیدی ، بعد از قریب ۸۲ سال چشم از جهان فروبست در طول زندگی پربارش بیش از هزاران نقش قالی را ابداع کرد . گرچه از این همه جز تعداد اندکی باقی‌نمانده است . اما همین مقدار حکایت از ذوق هنری و قلم سحرآمیز وی دارد.

زمان خان میرحسني: از جمله برجسته‌ترین شاگردان وی با پیگیری راه استادرا ادامه دادو، به سال ۱۳۰۴ شمسی در سن ۵۰ سالگی دارفانی را وداع گفت .

شیخ رمضان میرسیرجانی، استاد کاظم احمدخان ، احمدعلی خان . کربلایی اکبر فدایی، کاشی نقاش ، حاج محمدجعفر، عزیزا.. بهارستانی [محمدعلی محدث‌زاده، رضابهره‌مند، حسین رسول‌راوری ، (احمد رسولی فرزندش از از طراحان معاصر کرمان است) ، راوری از جمله درگذشتگانند که هرکدام از اینان هزاران طرح را به‌تصویرکشیدند و شاگردان زیادی را پروردند. هنرمندانی چون : محمدعلی شاهرخي (پسرحسن خان) اکبر بهارستان پسر عزیز بهارستان ، عباس سروری شاگرد وی و احمدکیوان و علی‌صوتي ، محمود رسولی که همه این جا دست‌اندرکار طرح نقش قالی بوده اند. در اینجا نیز جا دارد که از شادروان اصغر کارآموز متوفی به سال ۱۳۱۲ شمسی ، علی هنری متوفی به سال ۱۳۳۱ و روان‌شادان رشید فرخی، محمد ارجمند کرمانی که هنرمندی استاد در رنگرزی و طراحی بوده و قالی‌بافان کرمان در تجدید حیات رنگهای گیاهی مدیون او هستند ، نیز یادکنیم.^{۲۸}

راور و ارجمند:

«بیشتر ساکنان روستاهای اطراف شهر و بخشهای کرمان به‌کار قالی‌بافی اشتغال دارند . معروفترین این نقاط راور است که در ۱۴۰ کیلومتری کرمان قرار دارد و بدون اغراق تمام فرشهای نفیس کرمان در اینجا بافته می‌شود . در يك قالی بافت کرمان معمولاً ۱۵ تا ۳۰ رنگ در مایه‌های گوناگون دیده می‌شود.»^{۲۹}

«قالیهای شهری کرمان امروز در گوک، راور، زرنده، کرمان و حومه تولید می‌شود . سابقه قالی‌بافی در این سامان بالنسبه طولانی است . صرف‌نظر از نوشته‌های تاریخ‌نویسان ، سایکس که اولین کنسولگری انگلیس را در کرمان به سال ۱۸۹۵ م دایر کرد، در ابتدای قرن بیستم م. تعداد دار قالیبافی را در شهر کرمان ۱۰۰۰ دستگاه و در راور ۲۰۰ دستگاه و در باقی نقاط بر روی هم ۳۰ دستگاه یاد می‌کند.»^{۳۰}

«نام راور که غریبها لاور می‌خوانند ، مرکز قالیبافی است در شمال شرق کرمان و در مجاورت کویر لوت است . راور مدت‌ها مبدأ و خاستگاه ظریف‌ترین قالیهای کرمان بوده است بنا بر شواهد تاریخی به‌نظر می‌آید که در طی جنگهای (اواخر قرن ۱۹ م.) کرمان دستخوش خسارات زیادی شده و بسیاری سکنه آن که قالی‌بافانی نیز در میانشان بوده‌اند به راور گریختند . با این که بافته‌ها خصوصیات تولیدات کرمان را دارند ، قالیچه‌های مرعوب تهیه شده در راور سریعاً کسب شهرت کردند. کارگاهها مستقل شدند و سنت دیرینه خود را پیشه کردند گرچه نام در بازار به غلط مصطلح شده است اما جایگاه خاصی در میان تولیدات دیگر مناطق دارد .

خصوصیات قالیهای راور به قرار زیر است:

اندازه : رنگ و ساختار : همانند قالیچه‌های کرمان

نقشها : خصوصیات قالیهای راور نقش « هزار گل » است که تمام زمینه را می‌پوشاند . گلدان

سرو، طرح ترنج ارجحیت بیشتری دارند.

گره : قالیچه‌های راور با گره فارسی بافته می‌شود تعداد گره ۵۰۰۰ گره در هر دسیمتر مربع

است .

پرز : از مرغوبترین پشم تابیده که حتی ظریفتر از قالیچه‌های کرمان است و بسیار کوتاه چیده

می‌شود .

کیفیت : قالیچه‌های جدید کرمان - راور ، در میان گرانبهارترین قالیهای ایران جای‌دارند و همچنین

سبب بالارفتن بهای این قطعات می‌شود . قطعات قدیمی و آنتیک که در لوکس‌ترین فرش فروشیهای

فوق‌العاده یافت می‌شود، از مهمترین تولیدات قرن ۱۹ و ۲۰ قالی‌بافیان شهر است. این قالیها بیشتر از آنکه برای فرش کردن منازل مورد استفاده قرار گیرند، جنبه تزئینی و دکوراسیون و زینت دیوار دارند.^۶ علاوه بر رنگهای متنوع، طرحهای زیبا و گوناگونی در بافت قالی راور مورد استفاده قرار می‌گیرد که نمونه‌هایی از آن عبارتند از جنگلی، سروی، شاه‌عباسی، درختی، حیوانات، خشتی، درختی سبزیکار، لچک و ترنج - شاه‌عباسی، محرابی گلدانی، شکارگاه قالی - درختی گلدانی - خیام خوشه‌ای و... مواد رنگرزی که در راور مصرف شده و همواره باعث اعتبار و ارزش قالیهای راور بوده است عبارت است از غوره‌انگور، تفاله گل، پوست گردو، حنا، روناس، اسپرک، برگ مو، پوست انار، قرمز دانه، نیل پرتاووسی، قبلاً برای رنگرزی رسم بر این بود که پس از ریسندگی، پشم را رنگ می‌کردند، ولی مدف زیادی است که رنگ‌آمیزی پشم قبل از رسیدن آن انجام می‌گیرد که به این طریق رنگ تا عمق کلاف نفوذ می‌کند و در نتیجه رنگ قالی یکنواخت از کار درمی‌آید. به‌طور کلی رنگ‌هایی که در قالی راور مورد استفاده قرار می‌گیرد عبارتند از: سفید، نخودی، بادامی، بیدمشکی، دارچینی، قهوه‌ای، طلائی، سورمه‌ای، آبی لاجوردی، فیروزه‌ای، دوغی، لاک، گلخاری، چهره‌ای، جوزی، سوسنی و... که همه این رنگها در نوع کمرنگ و پررنگ و سیر و روشن مورد استفاده قرار می‌گیرد و خود یکی از عوامل لطافت و زیبایی قالی راور به شمار می‌رود و باعث شفافیت و نشاط و زیبایی رنگ است و علت آن به کاربردن دومایه رنگ در یک نگاره گل می‌باشد، یعنی قرمز سیروروشن، سبز سیروروشن، آبی سیروروشن... که بدون شکل‌بندی و تعیین خطوط مرزی بکار می‌روند.^۷

باور عباس‌خان نخعی و خدماتش به فرش راور کرمان :

«طی مسافرتی که به شهر راور کرمان داشتم به‌دنبال شناسایی تولیدکنندگان و کارفرمایان بزرگ شهر راور به چند نام برخوردیم که به جهت مدت کوتاه اقامت موفق به کسب اطلاعات کاملی از آنها نشدم. اما اسامی آنها برای بسیاری از بافندگان قدیمی در محلات و روستاهای مختلف راور آشنا و مورد توجه بود و از قالیهای تولیدشده توسط آنها به عنوان قالیهای دوران معاصر راور و استان کرمان به نیکی یاد می‌شد.

هرچند در آن زمان موفق به دیدن هیچ نمونه‌ای از تولیدات آنها نشدم، از برجسته‌ترین این افراد می‌توان عباس‌خان نخعی، پنجعلی‌خان نخعی، احمدیزدان پناه (دیلمقانی) یا ساعی، نیازمند و شرکت‌های خارجی نظیر کمپانی قالی شرق و شرکت عطیه بروس را نام برد. لازم به توضیح است عباس‌خان نخعی از نظامیان دوره رضاشاه بود که به دلیل لیاقت و شایستگی‌هایی که از خود نشان داد به سمت رئیس فرمانداری راور منسوب شد. و خدمات زیادی را برای این شهر و روستاهای مجاور آن انجام داد. مانند احداث برجهای مختلف راور در مسیر جاده‌ها، احداث جاده‌های شهری و روستاها و اما از اقدامات مهم دیگر او که تأثیر مهمی در شهرت بیش از پیش او داشت و برای قالی راور نیز تأثیرگذار بود، توسعه گسترش قالیبافی در این منطقه بود. در دوران فعالیت عباس‌خان نخعی یکی از دوره‌های ترقی، شهرت و اعتبار قالی راور است به حدی که صادرات قالی در این دوره به کشورهای اروپایی و همچنین آمریکا توسعه زیادی پیدا کرد. عباس‌خان نخعی پس از کناره‌گیری از امور نظامی در روستای خیرآباد ساکن شد و بیشتر فعالیت خود را صرف توسعه قالیبافی (و همچنین کشاورزی کرد).

در این دوره رقابت بین اربابان و تاجران قالی برای صدور محصولات، زمینه را برای بالابردن کمیت و کیفیت قالی مهیا ساخت و به‌جرات می‌توان گفت که این دوره، عصر شکوفایی و به‌شهرت رسیدن قالی راور و در نتیجه قالی کرمان بود. عباس‌خان در خیرآباد حدود ۵۰ دستگاه و در راور نیز چندین دستگاه قالیبافی برپا کرد. وی شیوه‌های مختلفی برای جذب نیروی کار ارزان به کار می‌گرفت. از جمله اینکه افرادی که در کارگاه‌های او مشغول بکار بودند در سنین جوانی چنانچه تمایلی به ازدواج نشان می‌دادند، زمینه ازدواج آنها را فراهم می‌کرد، تا بتواند از نیروی کار زن و شوهر باهم در کارگاه استفاده نماید. گفته شده در زمان او هیچ قالیبافی جرأت بافت گره‌جفتی را نداشت. او در باغش رنگرزیخانه‌ای داشت که کلافهای نخ را در آنجا رنگ می‌کرد و به بافندگان و کارگاهها تحویل می‌داد و در حاشیه هر قالی نیز نام خیرآباد راور بافته می‌شد و این علامت ویژه قالیهای او بود.

در زمان او فعالیت و رقابت گسترده‌ای بین عباس‌خان و دیگر کارفرمایان از جمله احمدیزدان پناه (دیلمقانی) وجود داشت و همین امر باعث شده بود که وی شیوه‌های مختلفی جهت خارج کردن دیلمقانی از میدان رقابت به کار بندد.

وی باتمامی خصوصیات که داشت غیرتمندی میهن‌پرست و متعهد و شاعری باذوق بود که منشأ خدمات زیادی برای راور و اهالی آن شد.

وی در سن ۵۵ سالگی بر اثر سانحه رانندگی به‌هنگام بازگشت به راور در حوالی رفسنجان درگذشت.^۸

آنچه که مسلم است هنر آن دوران را مدیون انسانهایی هستیم که در شکل‌گیری - رشد و تعالی هنر و صنعت قالی کرمان همت‌گماردند، کسانی چون شیخ رمضان میرسیرجانی - زمان ۱۰۹

میرحسینی ، ارجمندها - عباس نخعی ، دیلمقانی و ... دستان هنرمندان کوچک و بزرگ و بسیاری از نامآوران طراح و بافنده و جز این نیست که هر یک از این عوامل به تنهایی هرگز قادر به چنین آفرینشها بی نبوده و نیستند.

“نقوش دلفریبی که زمانی دارای تازگی و بدعت چشم‌نواز و خیره‌کننده‌ای بودند. امروز بر بافته‌های بی‌ارزش ، کسل‌کننده به نظر می‌رسند . پرکاری و ریزکاری‌های رنگینی که روزی ویژگی خاصی فرش کرمان بود امروز در دستان بافندگان دلسرد و بی‌اطلاع بهانه‌ای شده است تا پرکاری نقشه را با زدن از رجه‌ها و گره‌ها و پودها جبران کنند . اما علیرغم تمام تاثیری که ظاهراً نقشه‌های وارداتی بر آنها گذاشته‌اندو با تمام تغییراتی که رنگ‌آمیزی طرحهای کرمان بنا به سلیقه مشتریان در خود پذیرفته ، به‌همان اندازه ایرانی و سنتی است که خاک کرمان در سرزمین ایران . اما امروز کرمان گرفتار کاهلی عارفانه‌ای است که مردم را نسبت به زیباترین تولید هنری و اقتصادی سرزمین کرمان بی‌اعتنا کرده است . مردم ایران شعور و آگاهی این مردم را که نمونه‌ای از آن در جریان انقلاب مشروطیت مشاهده شد ، فراموش نمی‌کنند . شایسته این مردم نیست که بر زیباترین هنر شهرستان مهر بدنامی و تقلب و بی‌ذوقی زده شود . این مشکل را جز با رستاخیزی همگانی و بریدن هرچه سریع‌تر از پیوندهای مخرب گذشته نمی‌توان حل کرد.”^۹

منابع :

- ۱ - به آذین.م- قالی ایران تهران. چاپ دوم ۱۳۵۶ صفحه ۱۱ تا ۱۱۷
- ۲ - علی اکبری بایگی، علی اکبراسنادی از صنعت فرش ایران صفحه ۱۷۶ تا ۱۷۷^۱
- ۳ - یساولی ، جواد - مقدمانی بر قالی ایران . صفحه ۳۲۷ تا ۳۵۲
- ۴ - دادگر ، لیلا - فرش ایران صفحه ۱۳۲
- ۵ - یساولی، جواد - مقدمه‌ای بر شناخت قالی صفحه ۲۵۶
- ۶ - یساولی، جواد - قالیها و قالیچه‌های ایران صفحه ۱۷ تا ۱۸
- ۷ - کاریخش راوری ، ماشاا... - راور شهری در حاشیه کویر کرمان - انتشارات مرکز کرمان شناسی - ۱۳۷۵ - صفحه ۲۸۹ تا ۲۹۶
- ۸ - گزیده‌ای از فصلنامه تخصصی فرش - دوره جدید - سال اول - شماره ۱ بهار ۱۳۷۸ - نورج زوله . صفحه ۲۹ تا ۳۳
- ۹ - صور اسرافیل ، شیرین - طراحان بزرگ فرش ایران . صفحه ۲۵۲